Задания заключительного тура Акмуллинской олимпиады по татарскому языку и литературе для учащихся 10-11 классов, студентов СПО

1. Буш урыннарга исемнәрнең данә исәбен белдергән сүзләрне куегыз (5 б):

1 капчык ...бодай
икмәк ...валчыгы
1 уч ...конбагыш
салам... өеме
10 баш ...сарык

1 кочак ...утын
1 тотам ...чәч
Салам.... көлтәсе
2 кап ...шырпы
чәчәк ...бәйләмәсе

2. Саннар артына яшеренгән мәкальне табып языгыз (10 б).

1, 12 38, 13, 23, 34, 21, 23, 13, 1, 16, 6, 1 12, 18, 14, 6, 34, 10 13, 25, 7, 36, 15, 11.

Ай яктыртканда йолдыз күренмәс.

3. Канатлы сүзләрне рус теленә тәрҗемә итегез: (12 б)

Ахиллес үкчәсе Ахиллесова пята,
Шөкатьсез үрдәк баласы гадкий утенок,
Дары мичкәсендә дары бар әле есть еще порох в пороховницах,
Очкыннан ялкын кабына из искры возгорится пламя,
Крокодил күз яше Крокодиловы слезы,
Аю хезмәте күрсәтү Медвежья услуга.

4. Түбәндәге формулаларга туры килгән сандхи очракларына 1-әр мисал китерегез (3+3=6):

е + ә = ә ____________________

ы+у=у ____________________

5. Дөрес җавапны билгеләгез (4 б.):

Бергә алар язгы урман һавасы суладылар, яр буенда саргылт тал ПИПИЛӘРЕ өзделәр (Н.Фәттах). Җөмләдә аерып бирелгән сүз:

– профессионализм
– архаизм
– диалектизм
– неологизм

Алар билгеле бер формага буйсынган булалар. Аларда мәҗбүри җөмлә калыплары, сүзтезмәләр, тәгъбирләр кулланыла, алардан зур төгәллек сорала.

– матур әдәбият әсәрләре
– рәсми эш кәгазьләре
– публицистик әсәрләр
– драма әсәрләре

Бирелгән кереш сүзләр нинди мәгънә белдерәләр?
ихтимал, күрәсең, бәлки, ахрысы, ахры

– билгесезлекне
– үтенүне
– сөйләүченең төрле тойгысын
– фикер эзлеклелеген

Кол Галинең "Кыйссаи Йосыф" әсәренең тулы текстын беренче булып кульязмада әзерләгән әдип:

– С.Сараи
– Г.Утыз Имәни
– Й.Баласагунлы
– Колшәриф

6. Дөрес җавапларны билгеләгез: (3 б)
1. Әсәрләрнең жанрын языгыз:
"Сөнңәтче бабай" повесть
"Беренче театр" комедия
"Сак-Сок" бәет

7. Туфан Миңнуллинның «Әлдермештән Әлмәндәр» драмасында автор югары күтәргән сыйфатлар (1 сыйфат – 1 б. =5 б.).

1) халыкның мәхәббәтен
2) намусын
3) горурлыгын
4) халыкның шаянлыгын
5) җан дулкынын күрсәтү

8. М. Акмулла "Сүз чыгар шагыйрьләрдән хикмәт берлән" дип язган. Автор турында 5 факт яз (10 б.)

1) Ул 1831 елның 14 декабрендә Туксанбай авылында туа
2) 1850 елда Стәрлебаш мәдрәсәсендә укый башлый,
3) 1867-1871 елларда Троицк шәһәре төрмәсендә утыра
4) „Уку кирәк!"-нең мөһим әсәрләренең берсе,
5) Акмулла 1895 елның 8 октябрендә Троицк өязенең Сарыстан авылында үтерелә

9. Җәяләрне ачып, дөрес языгыз (5 б).

(1)Сулар ага... (2) Җир (йөзендә) йөзендәге сулар бер (туктаусыз) бертуктаусыз агалар (да) агалар. (3)Җәй агалар, яз агалар, көз агалар... (4)Агым сулар кешеләрнең чир (чорларын) чорларындагы кайгыларын, языкларын алалар (да) алалар да еракларга, упкыннарга, чоңгылларга ыргыталар. (5)Агым сулар, җир (өстенең) өстендәге чүп (чарларын) чүп-чарларын юып алып, үзләрендә юк итәләр. (6)Шулай ел (да) ел да җир яңара, җир яшәрә.

(7)Җир яңара, җир яшәрә... (8)Өзелмичә, туктамыйча, бөек Чулман кебек, Әтил кебек, көн (төн) __кӧне-тӧне__ җирдә тормыш ага.

(9)Яз килде, яз!... 10)Киң Чулманга – кояш белән, ай (йолдызлар) __ай-йолдызлар__ белән яшьтәш Чулманга ашыгып төрле (яктан) сулар ага...(Н. Фәттах).

10. Бирелгән өзек нинди әсәрдән? (2 б.) __„Итил суы ага" - Н. Фәттах__

11. Түбәндәге тел күренешләре булган җөмлә номерларын куярга (5 б):
1) ялгызлык исемнәре
2) парлы сүзләр
3) гөнаһ сүзенә синоним
4) юклык формасындагы фигыль
5) вакыт мәгънәсен белдергән исем

1)	2)	3)	4)	5)
8	5	4	5	9

12. 5нче җөмләдә хәбәрнең төре (3 б.) __хәл фигыль__

13. Өзекне дәвам итеп эссе языгыз. Күләме 200 сүздән ким булмаска тиеш (30 б.)

Безнең борынгы ата-бабаларыбыз IX – XIV гасыр-ларда Болгар дәүләтендә яшәгәннәр. Бу вакытка багышланган бик күп әсәрләр, поэма, романнар язылганнар. Аның берсе Фәттахның „Итил суы ага" әсәре. Бу әсәр тарихи роман булып санала, чөнки ул тарихи документларга, фактларга нигезләнгән. Һәм шул чорда яшәгән кешеләрнең язмышларын, эш-тормышларын ачыклый.

Нурихан Фәттахның Итил суы ага" романының төп темасы Идел буенда" Болгар дәүләте ~~төзелүен~~ төзе-лү дип атап була.

Бу әсәрдә берничә проблема күтәрелә. Беренчесе - бердәм дәүләт төзү һәм аның дин проблемасы. Икенче зур проблема, минемчә, туган җир, ата-ана һәм үзеңнең җаваплылыгы. Өченче мөһим проблема - илнең иминлеге, таянычы, көче булган бердәмлек.

Татарлар үз дәүләтенең даннылыгын, тарихын, йола-ларын ~~х~~ хөрмәт итәләр һәм шуңа күрә үзебезнең бөек телебезне саклап кала алдык.

Шуның бер дәлиле тасвирлау аша Нурихан Фәттах халкыбызның үз дәүләтчелеге генә түгел хокук-ның барлыгын раслый. Безнең милләтебезне сак-

ларга өнди. Үзебезнең берлегебез белән горурланырга куша. Кыю, батыр булып калырга куша. Туган илебезне, милләтебезне, табигатебезне яратырга, хөрмәт итәргә өнди. Чөнки, шул вакытта гына без көчле, горур, зур, талантлы милләт булачакбыз.